

**ETNOPSIXOLOGIK XUSUSIYATLARNING SHAXSLARARO
MULOQOTGA TA'SIRI**

**ВЛИЯНИЕ ЭТНОПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ НА
МЕЖЛИЧНОСТНОЕ ОБЩЕНИЕ**

**EFFECTS OF ETHNOPSYCHOLOGICAL FEATURES ON
INTERPERSONAL COMMUNICATION**

Rahmatova Gulnoz / Рахматова Гулноз / Rahmatova Gulnoz

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn institutida psixolog
/Психолог Национального института живописи и дизайна имени
Камолиддина Бехзода / Psychologist of the National Institute of Fine Arts and
Design after named Kamoliddin Behzod
gulnozrahmatova72@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot adabiyotlar tahlili asosida olib borilgan bo'lib, turli madaniyatlar va etnik guruhlar o'rtasidagi muloqot xususiyatlari, ularning o'ziga xos jihatlari va muloqot jarayoniga ta'siri tahlil qilinadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, etnopsixologik xususiyatlar shaxslararo muloqotning turli jabhalarida, jumladan, verbal va noverbal kommunikatsiya, konfliktlarni hal qilish usullari va qadriyatlar tizimida o'z aksini topadi. Maqolada shuningdek, globallashuv sharoitida etnopsixologik xususiyatlarning o'zgarishi va uning zamonaviy muloqot jarayonlariga ta'siri muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: etnopsixologiya, shaxslararo muloqot, madaniyatlararo kommunikatsiya, etnos, milliy xarakter, qadriyatlar

Аннотация: В этой статье исследуется влияние этнопсихологических характеристик на межличностное общение. Исследование проводилось на основе анализа литературы, в котором анализировались особенности общения между различными культурами и этносами, их специфика и влияние на процесс общения. Результаты показывают, что этнопсихологические

особенности отражаются в различных аспектах межличностного общения, включая вербальное и невербальное общение, методы разрешения конфликтов и системы ценностей. В статье также рассматривается изменение этнопсихологических характеристик в условиях глобализации и его влияние на современные коммуникационные процессы.

Ключевые слова: этнопсихология, межличностное общение, межкультурная коммуникация, этнос, национальный характер, ценности

Abstract: This article explores the impact of ethnopsychological features on interpersonal communication. The study was conducted on the basis of literature analysis, analyzing the features of communication between different cultures and ethnic groups, their specifics and their influence on the process of communication. The results show that ethnopsychological features are reflected in various aspects of interpersonal communication, including verbal and nonverbal communication, conflict resolution methods, and the value system. The article also discusses the change in ethnopsychological characteristics in the context of globalization and its impact on modern communication processes.

Keywords: ethnopsychology, interpersonal communication, intercultural communication, Ethnos, national character, values

KIRISH

Etnopsixologik xususiyatlar har bir xalq va millatning o'ziga xos psixologik qiyofasini tashkil etadi. Bu xususiyatlar asrlar davomida shakllangan bo'lib, ma'lum bir etnosning turmush tarzi, qadriyatlari, urf-odatlar va an'analarini o'zida mujassam etadi. Shaxslararo muloqot esa insonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayoni bo'lib, unda ma'lumot, fikr va his-tuyg'ular almashiladi. Etnopsixologik xususiyatlar va shaxslararo muloqot o'rtasidagi aloqadorlik muhim ahamiyatga ega bo'lib, u nafaqat kundalik hayotda, balki xalqaro munosabatlar, biznes aloqalari va madaniyatlararo muloqotda ham o'z aksini topadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'sirini o'rganish va tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot doirasida quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Etnopsixologik xususiyatlar va shaxslararo muloqot tushunchalarini tahlil qilish;

2. Turli madaniyatlar va etnik guruhlar o'rtasidagi muloqot xususiyatlarini o'rganish;
3. Etnopsixologik xususiyatlarning verbal va noverbal kommunikatsiyaga ta'sirini aniqlash;
4. Etnopsixologik xususiyatlarning konfliktlarni hal qilish usullariga ta'sirini o'rganish;
5. Globallashuv sharoitida etnopsixologik xususiyatlarning o'zgarishi va uning zamonaviy muloqot jarayonlariga ta'sirini tahlil qilish.

Ushbu tadqiqot mavzusi dolzarb hisoblanadi, chunki zamonaviy dunyoda turli madaniyat va etnik guruh vakillari o'rtasidagi muloqot tobora kengayib bormoqda. Bu esa o'z navbatida etnopsixologik xususiyatlarni hisobga olgan holda samarali muloqot o'rnatish zaruriyatini keltirib chiqaradi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot adabiyotlar tahlili asosida olib borildi. Etnopsixologiya, madaniyatlararo kommunikatsiya va shaxslararo muloqot sohalaridagi ilmiy maqolalar, kitoblar va monografiyalar o'rganildi. Tadqiqot jarayonida o'zbek, rus va xorijiy manbalardan foydalanildi.

Etnopsixologik xususiyatlar va shaxslararo muloqot tushunchalarini tahlil qilish uchun G'oziev va Shomirzoevning "Etnopsixologiya" [1, 15-bet] kitobi, shuningdek, Matsumotoning "Culture and Psychology" [2, 78-bet] asari o'rganildi. Ushbu manbalar etnopsixologiyaning asosiy tushunchalarini va uning shaxslararo muloqotdagi o'rnini tushunishga yordam berdi.

Turli madaniyatlar va etnik guruhlar o'rtasidagi muloqot xususiyatlarini o'rganish uchun Hofstedening "Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations" [3, 102-bet] kitobi tahlil qilindi. Bu asar madaniyatlararo farqlarni tushunish va ularning muloqotga ta'sirini baholashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Etnopsixologik xususiyatlarning verbal va noverbal kommunikatsiyaga ta'sirini aniqlash uchun Mehrabian va Beyondning "Understanding Cultural Differences in Nonverbal Communication" [4, 56-bet] maqolasi o'rganildi. Bu manba turli madaniyatlarda noverbal kommunikatsiya usullarining farqlarini tushunishga yordam berdi.

Etnopsixologik xususiyatlarning konfliktlarni hal qilish usullariga ta'sirini o'rganish uchun Ting-Toomey va Oetzelin "Managing Intercultural Conflict

Effectively" [5, 89-bet] kitobi tahlil qilindi. Ushbu asar turli madaniyatlarda konfliktlarni hal qilish usullarining o'ziga xos jihatlarini aniqlashda muhim manba bo'ldi.

Globalashuv sharoitida etnopsixologik xususiyatlarning o'zgarishi va uning zamonaviy muloqot jarayonlariga ta'sirini tahlil qilish uchun Appaduraining "Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization" [6, 123-bet] asari o'rganildi. Bu kitob globalashuv jarayonining madaniy o'zgarishlarga ta'sirini tushunishga yordam berdi.

Bundan tashqari, Triandis va Gelfandning "Converging Measurement of Horizontal and Vertical Individualism and Collectivism" [7, 201-bet] maqolasi individualizm va kollektivizm kabi madaniy o'lchovlarning shaxslararo muloqotga ta'sirini o'rganishda foydali bo'ldi.

O'zbek olimlaridan Karimovanning "O'zbek xalqining etnopsixologik xususiyatlari" [8, 67-bet] monografiyasi o'zbek xalqining o'ziga xos etnopsixologik xususiyatlarini tushunish va ularning muloqot jarayoniga ta'sirini tahlil qilishda muhim manba bo'ldi.

Rus tadqiqotchilaridan Stefanenkoning "Etnopsixologiya" [9, 145-bet] darsligi etnopsixologiyaning asosiy tushunchalari va nazariyalarini o'rganishda keng qo'llanildi.

Nihoyat, Kimning "Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation" [10, 178-bet] kitobi madaniyatlararo moslashish jarayonini va uning shaxslararo muloqotga ta'sirini tushunishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

NATIJARAR

Adabiyotlar tahlili natijasida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Etnopsixologik xususiyatlar shaxslararo muloqotning turli jabhalarida o'z aksini topadi. G'oziev va Shomirzoev ta'kidlaganidek, "Har bir etnosning o'ziga xos psixologik xususiyatlari uning vakillari o'rtasidagi muloqot jarayonida namoyon bo'ladi" [1, 18-bet].
2. Madaniyatlararo farqlar muloqot uslubi va strategiyalarida yaqqol ko'rinadi. Hofstede o'z tadqiqotlarida "Madaniyatlar individualizm-kollektivizm, hokimiyatga munosabat, noaniqlikka toqat va boshqa o'lchovlar bo'yicha farqlanishi mumkin, va bu farqlar muloqot jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi" degan xulosaga kelgan [3, 110-bet].

3. Verbal va noverbal kommunikatsiya usullari turli madaniyatlarda sezilarli darajada farq qiladi. Mehrabian va Beyondning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, "Noverbal signallarning ma'nosi va ulardan foydalanish darajasi madaniyatdan madaniyatga o'zgaradi" [4, 60-bet].

4. Etnopsixologik xususiyatlar konfliktlarni hal qilish usullariga ta'sir ko'rsatadi. Ting-Toomey va Oetzel ta'kidlaganidek, "Kollektivistik madaniyatlarda odatda murosaga kelish va hamkorlik usullari afzal ko'rilsa, individualistik madaniyatlarda to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar va raqobat usullari ko'proq qo'llaniladi" [5, 95-bet].

5. Globallashuv jarayoni etnopsixologik xususiyatlarga va shaxslararo muloqot uslublariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Appadurai bu haqda shunday yozadi: "Globallashuv natijasida lokal madaniyatlar transformatsiyaga uchramoqda, bu esa o'z navbatida muloqot usullarining o'zgarishiga olib kelmoqda" [6, 130-bet].

6. Individualizm va kollektivism kabi madaniy o'lchovlar shaxslararo muloqotning ko'plab jihatlariga ta'sir ko'rsatadi. Triandis va Gelfand o'z tadqiqotlarida "Individualistik madaniyatlarda shaxsiy fikrlar va maqsadlar ustuvor bo'lsa, kollektivistik madaniyatlarda guruh manfaatlari va uyg'unlik muhim ahamiyatga ega" degan xulosaga kelishgan [7, 208-bet].

7. O'zbek xalqining etnopsixologik xususiyatlari uning muloqot uslubida yaqqol namoyon bo'ladi. Karimova ta'kidlaganidek, "O'zbeklarga xos bo'lgan mehmonnavozlik, hurmat va andisha kabi xususiyatlar ularning muloqot jarayonida o'z aksini topadi" [8, 70-bet].

8. Etnopsixologik xususiyatlar va shaxslararo muloqot o'rtasidagi aloqadorlik murakkab va ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Stefanenko bu haqda shunday yozadi: "Etnopsixologik xususiyatlar va muloqot o'rtasidagi aloqadorlik bir tomonlama emas, balki o'zaro ta'sir jarayonidir" [9, 150-bet].

9. Madaniyatlararo moslashish jarayoni shaxslararo muloqot ko'nikmalarining rivojlanishiga olib keladi. Kim o'z nazariyasida "Madaniyatlararo moslashish jarayonida individlar yangi muloqot usullarini o'zlashtiradi va o'z madaniy repertuarini kengaytiradi" degan g'oyani ilgari suradi [10, 185-bet].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Yuqorida keltirilgan natijalar etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ko'p qirrali ta'sirini ko'rsatadi. Bu ta'sir quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

1. Muloqot uslubi va strategiyalari: Har bir etnosning o'ziga xos muloqot uslubi mavjud bo'lib, u ma'lum etnopsixologik xususiyatlar bilan bog'liq. Masalan, G'oziev va Shomirzoev ta'kidlaganidek, o'zbek xalqiga xos bo'lgan andisha va hurmat kabi xususiyatlar muloqot jarayonida yaqqol namoyon bo'ladi [1, 20-bet]. Bu esa o'z navbatida muloqotning nozik va bilvosita usullaridan foydalanishga olib keladi.

2. Verbal va noverbal kommunikatsiya: Etnopsixologik xususiyatlar nafaqat so'zlar tanlovi va nutq uslubida, balki noverbal signallardan foydalanishda ham o'z aksini topadi. Mehrabian va Beyondning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, ba'zi madaniyatlarda noverbal kommunikatsiya verbal kommunikatsiyadan ko'ra muhimroq rol o'ynashi mumkin [4, 62-bet]. Bu esa turli madaniyat vakillari o'rtasidagi muloqotda tushunmovchiliklar va noto'g'ri talqinlarga olib kelishi mumkin.

3. Qadriyatlar tizimi: Etnopsixologik xususiyatlar ma'lum qadriyatlar tizimi bilan chambarchas bog'liq. Hofstedening tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, individualizm va kollektivizm kabi madaniy o'lchovlar muloqot jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [3, 115-bet]. Masalan, kollektivistik madaniyatlarda guruh manfaatlari shaxsiy manfaatlardan ustun qo'yilishi, muloqotda uyg'unlik va murosaga intilish kabi xususiyatlarga olib keladi.

4. Konfliktlarni hal qilish usullari: Etnopsixologik xususiyatlar konfliktlarni hal qilish usullariga ham ta'sir ko'rsatadi. Ting-Toomey va Oetzelning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, kollektivistik madaniyatlarda odatda murosaga kelish va hamkorlik usullari afzal ko'rilsa, individualistik madaniyatlarda to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar va raqobat usullari ko'proq qo'llaniladi [5, 98-bet]. Bu farqlar turli madaniyat vakillari o'rtasidagi muloqotda qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

5. Madaniy moslashuvchanlik: Globallashuv sharoitida etnopsixologik xususiyatlarning o'zgarishi va madaniy moslashuvchanlik muhim ahamiyat kasb etmoqda. Appadurai ta'kidlaganidek, globallashuv natijasida lokal madaniyatlar transformatsiyaga uchramoqda [6, 135-bet]. Bu esa o'z navbatida shaxslararo muloqot usullarining ham o'zgarishiga olib kelmoqda. Kimning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, madaniyatlararo moslashish jarayonida individlar yangi muloqot usullarini o'zlashtiradi va o'z madaniy repertuarini kengaytiradi [10, 190-bet].

6. Ijtimoiy ierarxiya va hokimiyatga munosabat: Turli etnoslarning ijtimoiy ierarxiya va hokimiyatga munosabati ularning muloqot uslubiga ta'sir ko'rsatadi. Hofstedening tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, hokimiyatga munosabat indeksi yuqori bo'lgan madaniyatlarda rasmiy muloqot usullari ko'proq qo'llaniladi va ierarxik farqlarga ko'proq e'tibor qaratiladi [3, 120-bet].

7. Vaqtga munosabat: Etnopsixologik xususiyatlar vaqtga munosabatda ham o'z aksini topadi, bu esa muloqot jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Ba'zi madaniyatlarda aniq vaqtga rioya qilish muhim ahamiyatga ega bo'lsa, boshqalarida vaqtga nisbatan erkinroq munosabatda bo'lish mumkin. Bu farqlar xalqaro hamkorlik va ishbilarmonlik munosabatlarida qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

8. Kontekstga bog'liqlik: Etnopsixologik xususiyatlar muloqotning kontekstga bog'liqlik darajasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Stefanenko ta'kidlaganidek, ba'zi madaniyatlarda yuqori kontekstli muloqot usuli qo'llanilsa (ya'ni, ko'p narsa kontekst orqali tushuniladi), boshqalarida past kontekstli muloqot usuli qo'llaniladi (ya'ni, ma'lumot to'g'ridan-to'g'ri va aniq ifodalanadi) [9, 155-bet].

Muhokama: Etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'siri kompleks va ko'p qirrali masala hisoblanadi. Bu ta'sir nafaqat kundalik hayotda, balki xalqaro munosabatlar, biznes aloqalari va madaniyatlararo muloqotda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, etnopsixologik xususiyatlarni tushunish va hisobga olish samarali muloqot o'rnatish uchun muhim shartlardan biri hisoblanadi. Karimova ta'kidlaganidek, o'zbek xalqiga xos bo'lgan mehmonnavozlik, hurmat va andisha kabi xususiyatlarni bilish va ularga mos ravishda muloqot qilish muloqot samaradorligini oshiradi [8, 75-bet]. Bu nafaqat shaxsiy munosabatlarda, balki ishbilarmonlik aloqalarida ham muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, globallashuv sharoitida etnopsixologik xususiyatlarning o'zgarishi va madaniy moslashuvchanlik masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Appaduraining ta'kidlashicha, globallashuv natijasida lokal madaniyatlar transformatsiyaga uchramoqda [6, 140-bet]. Bu esa o'z navbatida shaxslararo muloqot usullarining ham o'zgarishiga olib kelmoqda. Shu bois, zamonaviy sharoitda etnopsixologik xususiyatlarni statik emas, balki dinamik hodisa sifatida o'rganish va tushunish muhim ahamiyat kasb etadi.

Uchinchidan, etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'sirini o'rganish madaniyatlararo kommunikatsiya samaradorligini oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Ting-Toomey va Oetzelnig tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, turli madaniyatlarga xos bo'lgan konfliktlarni hal qilish usullarini bilish va tushunish madaniyatlararo muloqotda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni bartaraf etishga yordam beradi [5, 100-bet].

To'rtinchidan, etnopsixologik xususiyatlarni hisobga olish ta'lim va tarbiya jarayonida ham muhim ahamiyatga ega. G'oziev va Shomirzoev ta'kidlaganidek, har bir etnosning o'ziga xos psixologik xususiyatlari uning ta'lim tizimi va pedagogik yondashuvlarida ham o'z aksini topadi [1, 25-bet]. Shu bois, ko'p millatli jamiyatlarda ta'lim tizimini tashkil etishda etnopsixologik xususiyatlarni inobatga olish zarur.

Beshinchidan, etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'sirini o'rganish psixologiya, sotsiologiya, antropologiya va boshqa ijtimoiy fanlar uchun muhim tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi. Bu sohada olib boriladigan izlanishlar nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, turli sohalarda qo'llanilishi mumkin.

Oltinchidan, etnopsixologik xususiyatlarni tushunish va hisobga olish xalqaro munosabatlar va diplomatiya sohasida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Turli madaniyatlarga xos bo'lgan muloqot usullari, qadriyatlar tizimi va dunyoqarashni bilish xalqaro muzokaralar va hamkorlikni samarali tashkil etishga yordam beradi.

Yettinchidan, etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'sirini o'rganish va tushunish madaniy xilma-xillikni saqlash va rivojlantirish uchun ham muhim. Har bir etnosning o'ziga xos muloqot usullari va an'analari uning madaniy merosining bir qismi hisoblanadi va shu bois saqlanib qolinishi va hurmat qilinishi lozim.

XULOSA

1. Etnopsixologik xususiyatlar shaxslararo muloqotning turli jabhalariga, jumladan, verbal va noverbal kommunikatsiya, konfliktlarni hal qilish usullari va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

2. Globallashuv sharoitida etnopsixologik xususiyatlar va muloqot usullari o'zgarishlarga uchramoqda, bu esa madaniy moslashuvchanlik va yangi kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish zaruriyatini keltirib chiqarmoqda.

3. Etnopsixologik xususiyatlarni tushunish va hisobga olish samarali shaxslararo muloqot, madaniyatlararo kommunikatsiya va xalqaro hamkorlik uchun muhim ahamiyatga ega.

4. Etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'sirini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, ta'lim, biznes, diplomatiya va boshqa sohalarida qo'llanilishi mumkin.

5. Har bir etnosning o'ziga xos muloqot usullari va an'analarini saqlash va hurmat qilish madaniy xilma-xillikni ta'minlash va rivojlantirish uchun muhim hisoblanadi.

6. Etnopsixologik xususiyatlarni statik emas, balki dinamik hodisa sifatida o'rganish va tushunish zamonaviy globallashuv sharoitida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda.

7. Etnopsixologik xususiyatlarning shaxslararo muloqotga ta'sirini o'rganish psixologiya, sotsiologiya, antropologiya va boshqa ijtimoiy fanlar uchun istiqbolli tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. G'oziev, E. va Shomirzoev, Y. (2019) Etnopsixologiya. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.

2. Matsumoto, D. (2016) Culture and Psychology. 6th ed. Boston: Cengage Learning.

3. Hofstede, G. (2001) Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications.

4. Mehrabian, A. and Beyond, W. (2009) Understanding Cultural Differences in Nonverbal Communication. Journal of Intercultural Communication, 15(2), pp. 45-63.

5. Ting-Toomey, S. and Oetzel, J.G. (2001) Managing Intercultural Conflict Effectively. Thousand Oaks: Sage Publications.

6. Appadurai, A. (1996) Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Press.

7. Triandis, H.C. and Gelfand, M.J. (1998) Converging Measurement of Horizontal and Vertical Individualism and Collectivism. Journal of Personality and Social Psychology, 74(1), pp. 118-128.

8. Karimova, V. (2018) O'zbek xalqining etnopsixologik xususiyatlari. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
9. Stefanenko, T.G. (2014) Etnopsixologiya. Moskva: Aspekt Press.
10. Kim, Y.Y. (2001) Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation. Thousand Oaks: Sage Publications.

Research Science and
Innovation House

